

ویژگی‌های یک کارگاه نقاشی خلاق

اشاره

طرح‌ریزی و آماده‌سازی کارگاه نقاشی از مهم‌ترین بخش‌های آموزش است. رعایت برخی ویژگی‌ها، مربیان را در رسیدن به این هدف یاری می‌دهد. وجود یک برنامه منسجم یا داشتن خط فکری مشخص در پیشبرد فعالیت‌های آموزشی، تأثیرگذاری آموزش را افزایش می‌دهد. مری خلاق بیشترین تأثیر را در روند آموزش دارد و کودکان از حضور در کارگاه او لذت می‌برند. در مقاله حاضر ویژگی‌های یک کارگاه نقاشی خلاق برای کودکان ۶ ساله (پیش‌دبستانی) با استناد به دیدگاه صاحب‌نظران و تجارب شخصی نگارنده در روند آموزش نقاشی به کودکان بررسی می‌شود. نگارنده در این مقاله درصدد پاسخ‌گویی به این سؤال است که ویژگی‌های یک کارگاه نقاشی خلاق چیست. در نهایت، مجموعه‌ای از ویژگی‌ها برشمرده می‌شوند که می‌توانند در برنامه‌ریزی‌های یک کارگاه نقاشی خلاق در مراکز پیش از دبستان راه‌گشا باشند.

کلیدواژه‌ها: نقاشی، خلاقیت، آموزش، کودک

آموزش نقاشی به کودکان بررسی می‌شود. نگارنده در این مقاله درصدد پاسخ‌گویی به این سؤال است که ویژگی‌های یک کارگاه نقاشی خلاق چیست.

کودک و نقاشی

به خاطر داشته باشیم که هدف کودکان ۶ تا ۱۲ ساله در ایجاد اثر هنری با کودکان کوچک‌تر متفاوت است. کودک در این سن، زمان بیشتری برای اجرای اثر هنری صرف می‌کند، مواد مورد نیازش را درخواست می‌کند و پس از پایان کار، دقیق‌تر آن را مورد بررسی قرار می‌دهد. در حالی که کودکان زیر ۶ سال وقتی به کار هنری دست می‌زنند، درباره نتیجه و چگونگی آن فکر نمی‌کنند. فقط کاری را که می‌خواهند، انجام می‌دهند و اغلب هم به «فراموشی هنر» دچارند. فراموشی هنر به این معناست که کودک زیر ۶ سال، طراحی یا نقاشی خود را پس از اتمام کار نمی‌شناسد و حتی اجرای آن را نیز به خاطر نمی‌آورد. این مسئله برای بچه‌های بزرگ‌تر اتفاق نمی‌افتد؛ آن‌ها این مراحل را به یاد می‌آورند و درباره نتیجه نهایی حساسیت بیشتری دارند. (اسرایگر و وارنر، ۱۳۸۴: ۴۸) خودآگاهی درباره هنر و اثر هنری از این زمان آغاز می‌شود. از این رو، برنامه‌ریزی صحیح برای تشکیل کارگاه نقاشی و فضاهای هنری، اهمیت می‌یابد.

مقدمه

همان‌طور که می‌دانیم، هنر و خلاقیت پیوندی تنگاتنگ دارند؛ تا جایی که رشد یکی سبب رشد دیگری می‌شود. از این رو، در آموزش هنر توجه به خلاقیت بسیار مهم است. خلاقیت و هنر توانایی آفرینش تازه‌ها را در کودکان تقویت می‌کنند؛ بنابراین، پرورش این دو، نقشی کلیدی در زندگی آینده کودکان دارد. هنر ابزاری برای بیان احساسات، تبادل افکار، عقاید، باورها و ارزش‌هاست. (حسینی، ۱۳۹۴: ۵) انگیزه‌ساز است و کودک را وادار به حرکت می‌کند. جایگاه خلاقیت در هنر را می‌توان چنین تعریف کرد: توانایی آفرینش تازه‌ها، تصورات خیالی و مطرح ساختن ایده‌های ناب. خلاقیت، توانایی نگرستن به مسائل روزمره با شیوه‌های جدید است. به این ترتیب، در حوزه هنر و فعالیت‌های هنری نیز بیان خلاقانه سبب افزایش اعتمادبه‌نفس و اشتیاق برای شرکت در فعالیت‌های گروهی و اجتماعی می‌شود. هنر این امکان را دارد که قابلیت یادگیری افراد را افزایش دهد، بر قدرت درک بیفزاید و دیدگاه کودک را نسبت به پدیده‌های جهان گسترش دهد. (حسینی، ۱۳۹۴: ۵) آموزش هنر می‌تواند با بهره‌گیری از وجوه زیبایی‌شناختی و روان‌شناختی، موجب رشد تفکر خلاق شود؛ قوه تخیل کودک را تقویت کند و در نهایت، زمینه‌ساز افکار نو شود. از این رو، طرح‌ریزی و آماده‌سازی یک کارگاه نقاشی از مهم‌ترین بخش‌های آموزش هنر محسوب می‌شود. وجود برنامه منسجم یا داشتن خط فکری مشخص در پیشبرد فعالیت‌های آموزشی، تأثیرگذاری آموزش را افزایش می‌دهد. مری خلاق بیشترین تأثیر را در روند آموزش دارد و کودکان از حضور در کارگاه او لذت می‌برند. در مقاله حاضر ویژگی‌های یک کارگاه نقاشی خلاق برای کودکان ۶ ساله (پیش‌دبستانی) با استناد به دیدگاه صاحب‌نظران و تجارب شخصی نگارنده در روند

سرگرم می‌کنند و بر تمرکز او می‌افزایند. از این رو در ادامه، اصلی‌ترین ویژگی‌های یک کارگاه نقاشی خلاق را برمی‌شمریم. این ویژگی‌های کلیدی با توجه به پویایی هنر و تفاوت در شیوه‌های آموزش خلاق، قابلیت گسترش دارند و هر مربی می‌تواند موارد فراوانی را به آن‌ها بیفزاید.

۱. به فعالیت‌های هنری کودکان اهمیت دهیم.
۲. فضای مناسبی را برای انجام فعالیت‌های هنری کودکان آماده سازیم. وجود یک کارگاه هنری در خانه، مدرسه و غیره بر اهمیت هنر در آن فضا تأکید می‌کند. در چنین شرایطی، کودک در می‌یابد که فعالیت‌های هنری برای بزرگسالان دارای اهمیت است.
۳. فضای کارگاه هنری نباید فعالیت‌های جسورانه هنری کودک را در روند تمیز نگه‌داشتن کارگاه نقاشی، با اختلال روبه‌رو سازد.
۴. کودک را در مورد آزادی در فرایند فعالیت‌های هنری مطمئن کنیم؛ مثلاً او نباید نگران پاشیده شدن رنگ در حین نقاشی باشد.
۵. بهتر است روی میزها را با رومیزی‌های پلاستیکی بپوشانیم. این کار به کودکان در استفاده از ابزار هنری، آزادی عمل بیشتری می‌دهد.
۶. روی دیوارهای کارگاه نقاشی، فضایی را برای نصب آثار کودکان در نظر بگیریم.

۷. سعی کنیم نقاشی همه کودکان را به دیوار نصب کنیم. صرف‌نظر از کیفیت اثر هنری، باید کودکان اثر خود را در کنار دیگر آثار ببینند و به مطالعه بصری آن بپردازند. همچنین نصب اثر روی دیوار، سبب افزایش اعتمادبه‌نفس هنری در کودکان می‌شود.

۸. برای لوازم هنری جای مشخصی را در نظر بگیریم و کودکان را از این مکان آگاه سازیم؛ مثل گوشه‌ای از کمد، یا کنار یک میز. ابزار هنری را در جعبه‌های مشخص و به تفکیک نگهداری کنیم.
۹. قلم‌موها را پس از اتمام کار به‌طور ایستاده به‌صورتی که موهای آن‌ها رو به بالا باشد، قرار دهیم و این کار را به کودکان نیز یادآوری کنیم.

۱۰. از لیوان‌های مقوایی یا قوطی‌های پلاستیکی پنبه، خامه و غیره می‌توانیم به عنوان ظرف رنگ یا ظرف آب استفاده کنیم.

۱۱. کودک را موظف کنیم تا بعد از استفاده از ابزار هنری، آن‌ها را در جاهای مشخص شده قرار دهد و اگر لوازم نیاز به شست‌وشو دارند، بلافاصله بعد از پایان فعالیت، آن‌ها را بشوید. از او بخواهیم که از وسایلش درست استفاده کند؛ مثلاً در ظرف رنگ‌ها را درست ببندد. قلم‌موها را بشوید و از رنگ‌ها به اندازه نیازش استفاده کند.

۱۲. کودکان را در استفاده از ابزار دچار اضطراب نکنیم.

۱۳. ابزار مورد نیاز را در دسترس و در معرض دید کودک قرار دهیم.

۱۴. توقعات خود را از آثار هنری کودکان کنار بگذاریم و اجازه دهیم چگونگی استفاده از مواد را خودشان کشف کنند. آموزش مستقیم مانع تفکر خلاق می‌شود.

۱۵. مداخله مستقیم در آثار کودکان، از جمله «اصلاح کردن» یا «کمک کردن» تفکر خلاق کودک را تضعیف می‌کند؛ (اسرایگر و وارنر، ۱۳۸۴: ۲۵). بنابراین، در فرایند آفرینش‌های هنری و ذوقی

کودک در این سنین، اثر خود را وسیله بیان احساس شخصی می‌داند و توقع بیشتری از آن دارد. بچه‌ها همچنان به هنر علاقه‌مندند اما درباره توانایی‌هایشان در انجام دادن کار هنری به نتایجی می‌رسند. اینجاست که نقش مربی مهم می‌شود؛ اینکه کودک را چگونه و در چه مسیری راهنمایی کند تا برداشت او از توانایی‌هایش را به رشدی مطلوب نزدیک کند و در عین حال در روند فکری او مداخله مستقیم نداشته باشد تا نقاشی و حضور کودک در کارگاه نقاشی به تجربه‌ای لذت‌بخش از اکتشافات هنری و رشد تفکر خلاق بینجامد. بازی با خطوط، ابزار کار مختلف و رنگ‌های گوناگون، از جذابیت‌های نقاشی برای کودکان هستند. از این رو، آماده‌سازی محیطی مناسب و داشتن برنامه‌ریزی هدفمند در جلسات مختلف کارگاه نقاشی، این جذابیت را برای کودکان افزایش می‌دهد و آن‌ها را به سوی تفکر رهنمون می‌سازد.

ویژگی‌های کارگاه نقاشی خلاق

باتوجه به آنچه گذشت و اهمیت نقاشی و خلاقیت، می‌توان نتیجه گرفت که فعالیت‌های هنری یکی از جدی‌ترین مباحث آموزشی در مراکز پیش از دبستان هستند؛ زیرا بر روند رشد فکری کودک تأثیرات شگرفی دارند. کودک را

کودک در این سنین، اثر خود را وسیله بیان احساس شخصی می‌داند و توقع بیشتری از آن دارد

کودکان دخالت نکنیم.

۱۶. از محدودیت‌ها در مسیر کاربرد خلاقانه ابزار استفاده کنیم. گاهی کمبودها سبب خلق روش‌های تازه می‌شوند؛ مثلاً به جای نقاشی روی کاغذ سفید می‌توانیم از روزنامه‌های باطله استفاده کنیم.

۱۷. در هنگام بروز خلاقیت، انعطاف‌پذیر باشیم.

۱۸. ایده‌های هنری کودکان را بپذیریم و سعی در تحمیل عقاید خود به آن‌ها نداشته باشیم.

۱۹. به کودکان در درک این نکته کمک کنیم که طی فرایند خلق کار هنری، تنها خودشان باید از کار راضی باشند. این روند کار است که اهمیت دارد نه اثر نهایی. (اسرایکر و وارنر، ۱۳۸۴: ۲۵)

۲۰. به خاطر داشته باشیم که هدف کودکان ۶ ساله در ایجاد اثر هنری با کودکان کوچک‌تر متفاوت است.

۲۱. کودکان را در روند فعالیت‌های هنری با هم مقایسه نکنیم. قابلیت‌های فردی کودکان را بشناسیم و روی آن‌ها تأکید کنیم.

۲۲. در فرایند آزمون و خطا و یافتن راه‌حل‌ها از سوی کودکان صبور باشیم؛ کودک باید هر مرحله از رشد را کامل کند و به مرحله بعدی وارد شود.

۲۳. به‌عنوان مربی، دقت کنید که توانایی کار با کدام گروه‌های سنی را دارید و سعی کنید فقط در آن دوره سنی فعالیت کنید تا احساس شما مانع شکست‌ناپذیری آن‌ها در کارگاه هنری نشود.

۲۴. زمان مشخصی را به فعالیت‌های هنری اختصاص دهیم.

۲۵. ابزار مناسب برای هر پروژه را از قبل آماده کنیم.

۲۶. در انتخاب ابزار، نکته‌سنج باشیم، مثلاً طول کاغذ باید به اندازه طول دست کودک (از قسمت بازو) باشد. کوچک‌ترین اندازه کاغذ را می‌توان ۲۵×۳۵ در نظر گرفت. (اسرایکر و وارنر، ۱۳۸۴: ۳۰)

۲۷. از هر سطحی که امکان اثرپذیری داشته باشد و بتوان روی آن نقاشی کرد، می‌توان بهره برد؛ مثل کاغذ روزنامه، پاکت‌های قدیمی،

تکه‌های پارچه یا گونی و دیگر سطوح اثرپذیر.

۲۸. هر چند وقت یک‌بار ابزار هنری کودکان را تغییر دهیم تا به تجربه‌ای جدید دست یابند.

۲۹. مواد اولیه هنری را به صورت‌های مختلفی می‌توان به کار برد. بچه‌ها این امر را درک می‌کنند و هرگز از تکرار این فعالیت‌ها خسته نمی‌شوند.

والدین و مربیان حس می‌کنند که باید همیشه چیز جدیدی ارائه کنند، اما بچه‌ها اغلب مواد ساده‌ای را که برایشان آشنا هستند و در کار کردن با آن‌ها اعتمادبه‌نفس دارند، ترجیح می‌دهند (اسرایکر و وارنر، ۱۳۸۴: ۱۲)؛ مثل مداد که همیشه در دسترس بچه‌ها هست و کودکان نقاشی با آن را همیشه دوست دارند و برایشان تکراری نمی‌شود.

۳۰. اندازه و شکل کاغذ را نیز می‌توان تغییر داد؛ مثلاً می‌توانیم از کاغذهای رولی بزرگ یا کاغذهایی که به شکل دایره برش خورده‌اند استفاده کنیم.

۳۱. فراموش نکنیم که نباید کاغذها را به شکل مشخصی برش دهیم؛ مثلاً پرنده یا گل.

۳۲. رنگ کاغذها را نیز هر چند وقت یک‌بار تغییر دهیم تا کودکان تأثیر رنگ‌های مختلف را روی پس‌زمینه‌های رنگی آزمایش کنند.

۳۳. کیفیت کاغذ را طوری انتخاب کنیم که ترسیمات کودکان را تحت تأثیر قرار ندهد؛ مثلاً از کاغذهای گلاسه و براق که رنگ را کمتر جذب می‌کنند، استفاده نکنیم، مگر در موارد خاصی که به چنین ویژگی‌ای در اثر هنری نیازمندیم.

۳۴. کاغذهایی با تصاویر چاپی جذاب را از ابزار کارگاه هنری دور کنیم؛ زیرا حواس کودکان را به خود جلب و تمرکز آن‌ها را از خلق اثر هنری منحرف می‌کنند.

۳۵. کودکان به تصاویر چاپی در مجلات علاقه نشان می‌دهند. می‌توانیم از آن‌ها بخواهیم با برش این تصاویر و ساخت کلاژ و تکمیل آن با نقاشی کار متفاوتی را انجام دهند.

۳۶. قبل از شروع هر پروژه، تمام موارد مربوط به آن را به دقت برای کودک شرح دهیم.

۳۷. حین اجرای پروژه‌ها دستورالعمل فعالیت را هر از چندگاهی تکرار کنیم.

۳۸. پروژه‌هایی را که طولانی و شامل چند بخش‌اند، به تدریج مطرح کنیم. لازم نیست تمام مراحل در یک جلسه اجرا شود.

به کودکان در درک این نکته کمک کنیم که طی فرایند خلق کار هنری، تنها خودشان باید از کار راضی باشند. این روند کار اهمیت دارد نه اثر نهایی

۵۰. برای آثار کودکان، آرشییوی در نظر بگیریم که تاریخ‌دار باشد؛ در این صورت، روند رشد فعالیت‌های هنری هر کودک قابل شناسایی می‌شود.

۵۱. در پایان هر فصل، آثار کودکان را در اختیار والدینشان قرار دهیم یا نمایشگاهی از آثار هنری کودکان در کارگاه نقاشی یا مرکز آموزشی ترتیب دهیم تا خانواده‌ها نیز به فعالیت هنری کودکان خود توجه کنند.

۵۲. کودکان را به شرکت در مسابقات هنری ترغیب نکنیم. بهترین آن است که کودک با خودش در مسیر رسیدن به اهدافش رقابت کند.

۵۳. از کودکان بخواهیم دفترچه‌ای برای نقاشی‌هایشان داشته باشند.

۵۴. هیچ‌گاه آثار هنری کودکان را در جلوی چشم آن‌ها دور نریزیم.

نتیجه

هنر را اغلب، پدیده‌ای تزئینی تصور می‌کنند؛ در حالی که فعالیت‌های هنری به رشد جنبه‌های مختلف ذهنی و جسمی کودک کمک می‌کند. توجه به انتخاب فضایی مشخص برای کارگاه نقاشی، دقت در روش‌های آموزش هنر و آگاه‌سازی والدین از روند فعالیت‌های هنری کودک، هنر را به موضوعی جدی مبدل می‌سازد. در این روش، کودک به حضور در فضایی مشخص برای انجام دادن فعالیت‌های هنری عادت می‌کند و از جدیت موضوع هنر در مرکز آموزشی اطمینان می‌یابد. با توجه به ۵۴ موردی که به‌عنوان ویژگی‌های کارگاه نقاشی خلاق ذکر شد، حضور مربیان با تجربه، علاقه‌مند و آگاه در روند رشد فکری و شخصیتی کودک بسیار مهم است. استفاده از روش‌های صحیح آموزشی می‌تواند خلاقیت کودک را افزایش دهد و او را با مهارت‌های گوناگون اجتماعی در یک اجتماع کوچک (کارگاه نقاشی) آشنا سازد. در حقیقت، کلیدهای طلایی ایجاد یک کارگاه نقاشی خلاق در دستان مربیان است. نقش مربی، از برنامه آموزشی گرفته تا شکل ظاهری کلاس، در موفقیت کارگاه خلاق نقاشی امروزه تأکید می‌شود که به جای افزودن بر حجم دانستنی‌ها باید راه رسیدن به آن‌ها را به کودکان یاد داد. از این رو، توجه به مهارت‌های عملی و ذهنی ضرورت می‌یابد و آموزش هنر می‌تواند در این مسیر گام‌های بلندی را بردارد و کودکان را برای ورود به مدرسه آماده سازد.

منابع

۱. اسرایکر، سوزان و وارنر، سالی. (۱۳۸۴). کلیدهای پرورش خلاقیت هنری در کودکان و نوجوانان. (ترجمه اکرم قیطاسی). تهران: انتشارات صابرین، کتاب‌های دانه.
۲. حسینی، افضل‌السادات. (۱۳۹۴). خلاقیت در هنر. تهران: انتشارات آها.
۳. موردک، کت و ویلسون، جنی. (۱۳۹۰). آموزش و ارزشیابی مهارت‌های زندگی، همکاری گروهی. (ترجمه حسین دانش‌فر). تهران: فاطمی.
۴. تجربیات نگارنده از آموزش نقاشی در مراکز کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.

۳۹. کودک ممکن است در مراحل فنی و تکنیکی از ما کمک بخواهد؛ بنابراین در دسترس او باشیم.

۴۰. به کودک اجازه تکرار اثر هنری را بدهیم.

۴۱. از کودکان بخواهیم ابزار جدیدی را برای نقاشی، مثلاً از چوب، اسفنج، نخ و ... استفاده کنند

۴۲. کودکان را به دیدن آثار هنری موزه‌ها و گالری‌ها تشویق کنیم.

۴۳. سبک‌های مختلف هنری و آثار هنرمندان مطرح جهان را در معرض دید کودکان قرار دهیم.

۴۴. کودکان را در تزئین اشیاء و وسایلی مانند لیوان، کیسه پارچه‌ای و بشقاب که در زندگی روزمره کاربرد دارند، تشویق کنیم

۴۵. فراموش نکنیم بچه‌ها باید پنج روش

اصلی هنری شامل طراحی، نقاشی، کلاژ، چاپ و مجسمه‌سازی (اسرایکر، وارنر، ۱۳۸۴: ۲۲) را تجربه کنند

۴۶. کتاب‌های رنگ‌آمیزی و متصل کردن نقاط به یکدیگر در فرایند خلاقیت تأثیر معکوس دارند و کودکان را به خود وابسته می‌کنند. کتاب‌های رنگ‌آمیزی، مدل نقاشی، برنامه‌های طراحی رایانه‌ای و ابزارهایی از این گونه را در دسترس کودکان قرار ندهیم. کامل کردن تصاویری که دیگران خلق کرده‌اند برای کودک هیچ ارزشی ندارد.

۴۷. در فعالیت‌های گروهی (کارگاه نقاشی) اگر آثار همه بچه‌ها شبیه هم باشد می‌توان گفت که هیچ تجربه هنری‌ای صورت نگرفته است. (اسرایکر، وارنر، ۱۳۸۴: ۲۳).

۴۸. به آثار هنری کودکان اهمیت دهیم؛ تاریخ خلق اثر هنری را در گوشه‌های اثر یا پشت برگه نقاشی یادداشت کنیم. آثار هنری کودکان را در معرض دید قرار دهیم، از آن‌ها برای تزئین کارگاه نقاشی استفاده کنیم، آثارشان را برای مجلات کودکان ارسال کنیم، آرشییوی از آثار کودکان تهیه کنیم یا از آن‌ها عکس بگیریم و آلبومی از این آثار داشته باشیم و بسیاری کارهای دیگر که می‌تواند فعالیت‌های ذوقی کودکان را ارزشمند جلوه دهد.

۴۹. به خاطر داشته باشیم که پروژه‌های هنری، رابطه میان کودک و بزرگ‌سالان را تقویت می‌کند.

کلیدهای طلایی ایجاد یک کارگاه نقاشی خلاق در دستان مربیان است. نقش مربی، از برنامه آموزشی گرفته تا شکل ظاهری کلاس، در موفقیت کارگاه خلاق نقاشی تأثیرگذار است